

Ari Salminen & Lotta Pitkänen

Forskningsetiska barometern 2018

TUTKIMUSEETTINEN
NEUVOTTELUKUNTA

FORSKNINGSETISKA
DELEGATIONEN

FINNISH NATIONAL BOARD ON
RESEARCH INTEGRITY TENK

Forskningsetiska delegationens publikationer 3/2020

Publicerades första gången 2019 som Ari Salminen & Lotta Pitkänen:
Tutkimusyhteisössä kaikki hyvin? Tutkimusetiikan barometri 2018
(Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 1/2019).

Forskningsetiska delegationens publikationer 1/2019
ISSN 2669-9427 (pdf)
Forskningsetiska delegationen
Snellmangatan 13
00170 Helsingfors

Redaktion: Iina Kohonen, Lotta Pitkänen, Anni Sairio,
Ari Salminen och Sanna Kaisa Spoof.

Forskningsetiska delegationens inledande ord	4
Resumé	5
I Inledning	6
II Anvisningar och utbildning om forskningsetik	10
III Avvikelser från god vetenskaplig praxis	14
IV Omständigheter som utgör ett hot mot forskningsarbetet	22
V Etikens ställning inom arbetsgemenskapen	26
VI Slutobservationer	31
Litteratur	34

Forskningsetiska delegationens inledande ord

Finländarna litar på vetenskapen och på forskarna. Vetenskapens kvalitet och forskningsorganisationernas anseende kan emellertid äventyras om forskarna använder oetiska verksamhetsätt. Fastän antalet forskare ökat betydligt i Finland och konkurrensen mellan forskarna har hårdnat, är forskningsfusk fortfarande sällsynt hos oss. Detta känner man till, eftersom forskningsorganisationerna anmäler misstanke om avvikelser från god vetenskaplig praxis (GVP) till Forskningsetiska delegationen. Det görs emellertid inte någon officiell anmälan om alla misstankar, vilket innebär att en del av fallen förblir doldas och outredda. Av den anledningen ville Forskningsetiska delegationen få närmare information om etiken inom forskningen i Finland.

Den första nationella forskningsetiska barometern är en pilotundersökning som Forskningsetiska delegationen beställt av Vasa universitet. Någon motsvarande enkätundersökning har inte tidigare genomförts i Finland. Målet är att upprepa undersökningen vart tredje år.

Med barometerenkäten som genomfördes i samarbete mellan Forskningsetiska delegationen och Vasa universitet insamlades i januari 2019 uppgifter om de erfarenheter och synpunkter som vetenskapssamfundens medlemmar har om hur väl god vetenskaplig praxis genomförs i deras arbetsgemenskap. Information önskades också om behovet av forskningsetisk utbildning och om forskarnas

värderingar. Information önskades från personer i olika skeden av arbets- och forskarkarriären i olika forskningsorganisationer runt om i Finland.

Utredningen genomfördes som en elektronisk enkät, vilken Forskningsetiska delegationen skickade till de universitet, yrkeshögskolor och forskningsinstitut som förbundet sig till dess anvisningar. Rapporten har upprättats av professor emeritus Ari Salminen och universitetslärare, AVD Lotta Pitkänen från Vasa universitet. Forskningsetiska delegationen tackar dem för ett smidigt samarbete.

Enkätsvaren bekräftar Forskningsetiska delegationens förhandsantagande om att god vetenskaplig praxis iaktas tämligen väl i Finland. Forskningsetiska delegationen anser det emellertid vara viktigt att de problempunkter som lyftes fram i enkäten identifieras och att det utvecklas lösningar för åtgärdande av dem.

Forskningsetiska barometern 2018 är en del av Forskningsetiska delegationens och Delegationens för informations spridning gemensamma projekt Ansvarsfull forskning, som finansieras av undervisnings- och kulturministeriet. För det praktiska genomförandet av barometerenkäten ansvarade projektkoordinator Anni Sairio. Rapporten publiceras som en del av Forskningsetiska delegationens publikationsserie, och den finns i elektronisk form på adressen www.tenk.fi.

Helsingfors den 7 maj 2019

Riitta Keiski, ordförande, Forskningsetiska delegationen

Forskningsetiska barometern 2018, Ari Salminen och Lotta Pitkänen Resumé

Forskningsetiska barometern 2018 är den första nationella utredningen av de forskningsetiska problempunkterna i Finland. Undersökningen har genomförts i samarbete mellan forskare vid Vasa universitet och Forskningsetiska delegationen. Syftet är att upprepa barometern vart tredje år. Forskningsetiska barometern kartlägger följande faktorer inom det finländska forskningssamfundet:

- hur väl man känner till de forskningsetiska anvisningarna och hur omfattande är den forskningsetiska utbildningen
- erfarenheter av avvikelser från god vetenskaplig praxis
- synpunkter på de omständigheter som anses utgöra ett hot mot god vetenskaplig praxis i forskningsarbetet samt
- värderingarna och etikens ställning inom arbetsgemenskapen.

Enligt barometern iakttar de forskare som arbetar i Finland en god vetenskaplig praxis. Avvikelse från god vetenskaplig praxis (såsom plagiering, fabricering, förfalskning, förringande av en annan forskares arbete eller stöld, problem i anslutning till själva forskningsarbetet) verkar förekomma i relativt liten grad, och majoriteten av de svarande har inte alls fått vetskap om sådana. I de öppna frågorna lyfte svarandena emellertid fram ett flertal enskilda problemsituationer.

Pressen på att få finansiering, sin forskning publicerad och att avancera i karriären ansågs särskilt utgöra hot mot ett etiskt forskningsarbete. Även oklarheter i materialhanteringen

och forskarens otillräckliga kännedom om sina rättigheter orsakade bekymmer.

Svaren som behandlade etikens ställning inom arbetsgemenskapen tyder på att man i de finländska forskningsorganisationerna i huvudsak fungerar sjyst och jämlikt. Samtidigt har de svarande emellertid vittnat om rätt mycket osakligt beteende, och i svaren fördes det fram många slag av problem i anslutning till ledarskapet.

Svagheter i den finländska forskningsetiken verkar vara förknippade med ett utomstående tryck på forskningsarbetet, en praxis som upprätthåller misstro samt med utmaningar inom ledarskapet. Styrkorna är däremot att god vetenskaplig praxis iaktas och att det finns förmåga att identifiera forskningsetiska problem och att diskutera dem.

Barometerenkäten skickades som en elektronisk enkätblankett den 9 januari 2019 till alla universitet, yrkeshögskolor och forskningsinstitut som förbundet sig till Forskningsetiska delegationens anvisningar att utdelas via organisationernas kommunikation. Det var möjligt att svara på enkäten på finska, svenska eller engelska.

Totalt svarade 1 246 personer på enkäten. Enligt bakgrundsuppgifterna var den typiska respondenten en doktor som forskar vid ett universitet och som fått sin examen i Finland. Det snäva samplet gör det inte möjligt att göra tillförlitliga generaliseringar, men resultaten ger klara hänvisningar om forskningsetikens ställning i Finland.

Forskningsetiska barometern 2018 är en del av Forskningsetiska delegationens och Delegationens för informations-spridning gemensamma projekt Ansvarsfull forskning, som finansieras av undervisnings- och kulturministeriet.

I Inledning

Utmaningarna inom forskningsetiken diskuteras omfattande i alla forskningssamfund. Många globala förändringar som ökar vetenskapens betydelse har gjort forskningsetiken allt viktigare. Inom forskningssamfunden i olika länder har det upprättats olika regler och anvisningar för forskningsetik. Samtidigt har det uppstått ett behov av att skaffa forskningsinformation om de etiska frågorna från samfunden.

Barometerens syfte

Syftet med den forskningsetiska barometern 2018 är att kartlägga etiken och observerade problemsituationer i det finländska forskningsarbetet. Det är första gången som enkäten Forskningsetiska barometern 2018 har genomförts i sin nuvarande form. Barometern är en pilotutredning och den är preliminär och experimentell till sin natur.

Eftersom ämnesområdet är så pass omfattande, begränsades barometern till endast några väsentliga frågor inom forskningsetiken. Det viktigaste ämnena är forskningsetiska anvisningar och utbildning, avvikelser från och hot mot god vetenskaplig praxis samt etikens ställning inom arbetsgemenskapen.

Enkäten som användes i undersökningen upprättades i samarbete mellan Forskningsetiska delegationen och Vasa universitet. I utformningen av enkäten utnyttjades Forskningsetiska delegationens anvisningar God vetenskaplig praxis och handläggning av miss-tankar om avvikelser från den i Finland från 2012. I flera av frågorna i enkäten utvärderades Forskningsetiska delegationens verksamhet och avvikelser från god vetenskaplig praxis enligt anvisningarna.

Enkäten bestod av 13 frågor. Utöver flervalsfrågor (frågor med färdiga svarsalternativ) fanns det även två öppna frågor på blanketten, på vilka respondenterna ombads berätta om avvikelser från god vetenskaplig praxis och andra problem i anslutning till forskningsarbetets etik. (På grund av avrundningar är summan av procentandelarna inte alltid lika med 100.) Den statistiska analysen kompletteras med öppna svar, och deras kontribution utgör en värdefull del av barometeranalysen.

I rapportens inledning ges basfakta om enkäten och beskrivs respondenternas bak-

grundsuppgifter. I det andra kapitlet behandlas resultaten av enkäten vad gäller de forskningsetiska anvisningarna och utbildning. I det tredje kapitlet presenteras enkätresultaten om avvikelser från god vetenskaplig praxis. I det fjärde kapitlet beskrivs de faktorer som utgör ett hot mot forskningsarbetet. I det femte kapitlet behandlas respondenternas syn på etikens ställning inom arbetsgemenskapen. Det sista kapitlet är reserverat för rapportens slutobservationer.

Enkätens målgrupp och tidpunkt

Barometern skickades som en elektronisk enkät till alla universitet, yrkeshögskolor och forskningsinstitut i Finland den 9 januari 2019. Enkäten var riktad särskilt till personer i undervisnings- och forskningsuppgifter. Det var möjligt att svara på enkäten på finska, svenska eller engelska. Svarstiden var en månad och ett påminnelsebrev om enkäten skickades i mitten av januari.

Totalt svarade 1 246 personer på enkäten. Antalet öppna svar var ca 600.

Enkätens begränsningar

Eftersom det potentiella samplet i universitet, yrkeshögskolorna och forskningsinstituten är stor, är det på basis av den låga svarandeprocenten inte möjligt att göra några tillförlitliga generaliseringar. Det är närmast fråga om en lägesbeskrivning och en översikt av forskningsetikens ställning.

Några svarande gav kritik om två frågor på blanketten, vilka handlade om att bli föremål för en avvikelse från god vetenskaplig praxis (GVP). Enligt respondenterna saknades lämpligt alternativ, formuleringen var svår att förstå och det var inte möjligt att ta tillbaka svaret på den aktuella frågan. Med tanke på rapportens

tillförlitlighet hänvisas i den här rapporten endast kort till resultaten av dessa frågor.

Blanketten delades ut via enheternas egen kommunikation, och Forskningsetiska delegationens stödpersoner i forskningsetik svarade för distributionen inom de egna organisationerna. I alla organisationer var det inte möjligt att ända till slut kontrollera om blanketten nådde ut till alla potentiella respondenter och om den valda distributionskanalen var den bästa möjliga för denna typ av pilotundersökning.

Bakgrundsuppgifter om respondenterna

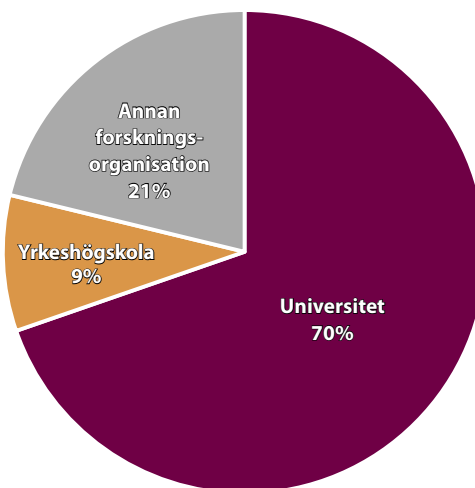
På enkäten kartlades bakgrundsuppgifter om respondenterna. Respondenternas examen, arbetsuppgift och forskningserfarenhet beskrivs i tabell 1.

Majoriteten hade avlagt en doktorsexamen. Andelen magisterexamina var emellertid betydande, dvs. över en fjärdedel av dem som uppgett sin examen. Respondenternas arbete bestod i huvudsak av forskning. Undervisningens andel var avsevärt mindre. Med tanke på antalet anställda är yrkeshögskolorna något underrepresenterade i enkäten. Då yrkeshög-

skolornas enheter i huvudsak sysslar med undervisning och utbildning kan det hända att temana på blanketten i någon mån känts främmande för dem.

Erfarenhet av forskningsarbete indelades grovt i tre grupper: under 10 år, 11–20 år eller över 21 år. Såsom tabell 1 visar, fördelade sig svarandenas erfarenhet av forskningsarbete relativt jämnt mellan dessa grupper.

Diagram 1 Respondentgruppernas andelar % (n=1238).

Tabell 1. Respondenternas examen, arbetsbeskrivning och forskningserfarenhet

Den högsta avlagda examen (n=1240)	Arbetet består i huvudsak av (n=1235)		Erfarenhet av forskningsarbete (n=1242)		
	%		%		
Doktorsexamen	66	Forskning	70	Under 10 år	37
Licentiatexamen	4	Undervisning	15	11–20 år	34
Magisterexamen, högre YH-examen eller motsvarande	28	Administration	7	Över 21 år	29
Övriga (kandidatexamen, YH-examen, motsvarande)	2	Annat	8		

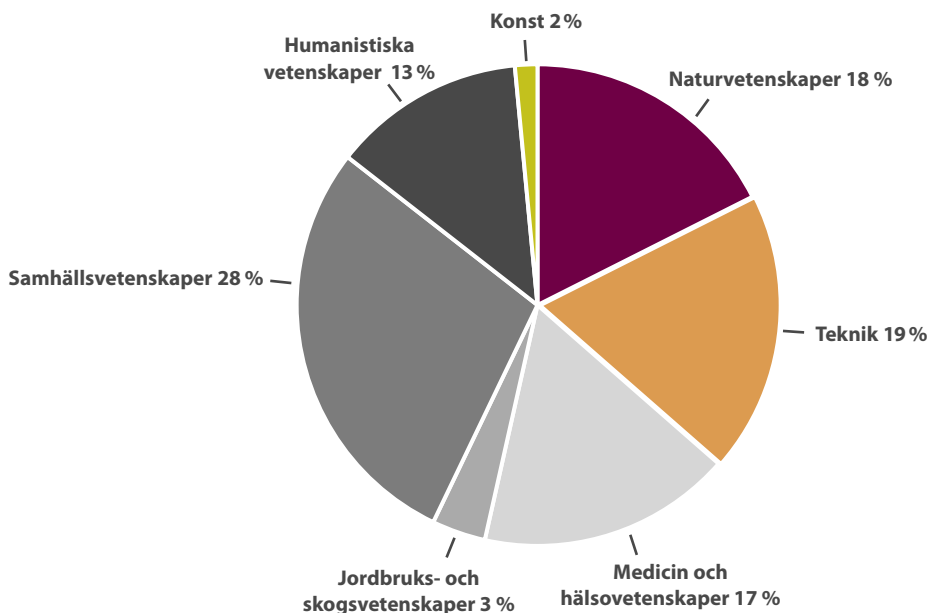
Svarandenas arbetsgivare/ bakgrundsorganisation och forskningsområden

Enligt diagram 1 utgjordes den största gruppen av universiteten (69 %), näst mest svar skickades från övriga forskningsinstitut (21 %) och minst var antalet svar från yrkeshögskolorna (9 %). Det var i viss grad en positiv överraskning att ca en femtedel kom från forskningsinstituten.

Enkäten kartlade också vilka vetenskapsområden som respondenterna representerar, och det hade på förhand fastställts sju vetenskapsområden. I diagram 2 beskrivs fördelning per vetenskapsområde.

Utöver dessa ombads respondenterna på blanketten att även ange i vilket land de avlagt examen. Största delen hade en examen från Finland, vissa en examen från Norden och från övriga Europa, USA och vissa asiatiska länder. Utifrån bakgrundsuppgifterna var den mest typiska respondenten en person som avlagt doktorsexamen i Finland och som arbetar med forskning vid ett universitet.

Diagram 2 Fördelningen per vetenskapsområde i procent (n=1228).

II Forskningsetiska anvisningar och utbildning

Barometerns första innehållsmässiga teman gällde

- hur väl respondenten kände till forskningsetiska delegationens anvisningar
- observationer om avvikelser från god vetenskaplig praxis
- i hur stor grad respondenten hade deltagit i utbildning om forskningsetik
- hur väl respondenten känner stödpersonsverksamheten inom forskningsetiken.

De etiska reglernas och utbildningens betydelse diskuteras i forskningen inom området. Exempelvis DuBois et al. (2013: 334) resonerar sig med stöd av ett amerikanskt fallstudiematerial fram till att traditionell etisk utbildning jämte principer och regler sannolikt inte förhindrar att missbruk förekommer. Sådan utbildning fungerar som bäst då man i samband med god praxis avgör t.ex. författarnas ordning i en artikel. DuBois et al. rekommenderar användning av individuella faktorer (som hänför sig till individen). På så sätt undervisas individerna i att ifrågasätta sina uppfattningar, att utreda motiven för sitt agerande, att tänka på andra, att förutse följderna av sitt agerande och att söka hjälp.

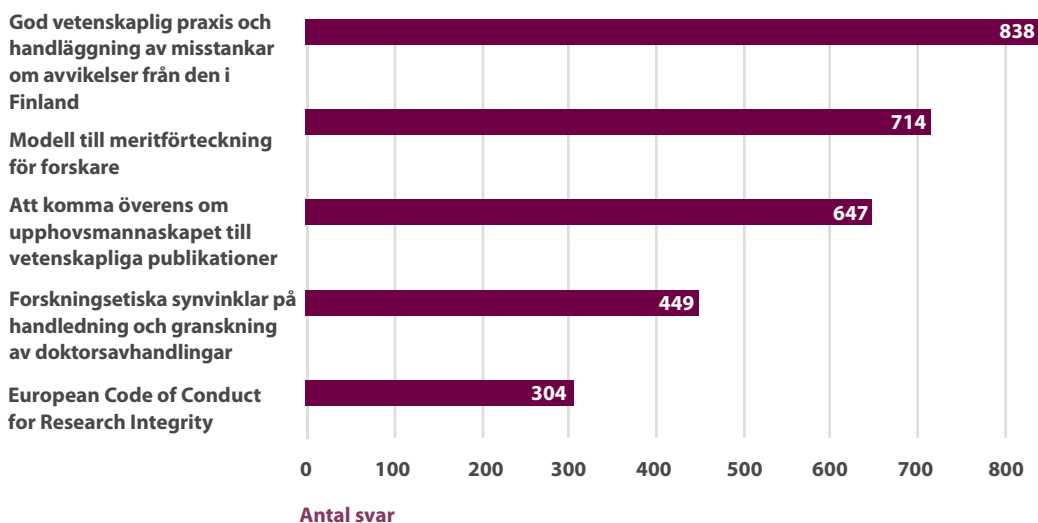
Anvisningar

Utöver andra anvisningar har Forskningsetiska delegationen även meddelat anvisningar om god vetenskaplig praxis och om behandlingen av misstankar om avvikelser från den. I enkäten ombads respondenterna att uppge vilka anvisningar de känner till. Resultaten vad gäller kännedomen om anvisningarna finns i tabell 2.

För det första bör det påpekas att en stor del av respondenterna känner till anvisningarna om god vetenskaplig praxis och om behandlingen av misstankar om avvikelser från dem. Nästan samma resultat uppnåddes även för modellen till meritförteckning för forskare. Långt efter ligger inte heller kännedomen om de anvisningar som används då man kommer överens om upphovsmannaskapet. Däremot känner man sämre till de forskningsetiska synvinklarna på handledning och granskning av doktorsavhandlingar och den europeiska koduppsättningen för integritet i forskningsarbetet.

På frågan om huruvida respondentens bakgrundsorganisation har förbundit sig att iaktta Forskningsetiska delegationens anvisningar meddelade majoriteten att deras bakgrundsorganisation (81 %) har förbundit sig till anvisningarna. En del av respondenterna (18 %) kunde emellertid inte bedöma hur väl den egna bakgrundsorganisationen har förbundit sig till anvisningarna. Under en procent bedömde att organisationen inte förbundit sig till anvisningarna.

Tabell 2. Kännedom om anvisningarna

Respondenterna tog även ställning till anvisningarna i de öppna kommentarerna:

”Borde man ha etiska anvisningar för dem som beställer forskning eller något annat sätt att kommunicera om hur forskningsprojekt beställs.”

”Mitt svar ... ansluter sig uttryckligen till arbetsgemenskapen i det egna universitetet. Situationen är annorlunda jämfört med de ömsesidiga relationerna mellan universiteten i gemensamma projekt. Då möts och kolliderar olika verksamhetsätt: vi tolkar t.ex. anvisningen om att komma överens om upphovsmannaskapet till vetenskapliga publikationer på mycket olika sätt i olika universitet.”

lakttagelser som gäller hanteringen av avvikelser från god vetenskaplig praxis

Forskningsetiska delegationens anvisningar för god vetenskaplig praxis från 2012 tillämpas vid utredningen av misstankar om avvikelse från god vetenskaplig praxis. Organisationen ska lämna in en anmälan om misstanke och beslutet som gäller det till Forskningsetiska delegationen för att iakttagandet av anvisningarna ska kunna följas upp. Här följer anvisningens noggranna innehåll.

Forskningsetiska delegationen anvisning:
”En anmälan om avvikelse från god vetenskaplig praxis ska göras hos den forskningsinstitution eller det läroverk där forskningen huvudsakligen utförts. Ifall den (eller de) som misstänks har arbetat i flera olika forskarsamfund kräver handläggningen av misstanken samarbete mellan de olika organisationerna, som bör komma överens om hur utredningen ska verkställas.”

Frågorn är förknippade med en begränsning som nämns redan tidigare i rapportens inledning. Flerurvalsfrågorna om att ha blivit föremål för avvikelse samt de aktiva åtgärder som vidtagits i samband med GVP-avvikelser, kritiserades. Av detta följde också att antalet svar på dessa frågor var exceptionellt litet. Således är det inte möjligt att ge några klara slutledningar gällande denna tematik.

Endast 166 personer svarade på frågan om behandlingen av avvikelser från god vetenskaplig praxis. Majoriteten ansåg att a) man inte ingripit vid avvikelser, b) att avvikelserna inte tagits på allvar i organisationen eller c) att man avtalat om dem internt utan att anmäla dem. Enligt 27 svarande har en GVP-anmälan lämnats till organisationens ledning och en GVP-process har inletts.

GVP-processen hade däremot kommenterats i de öppna svaren, vilka innehöll några iakttagelser avseende de praktiska erfarenheterna. En svarande kommenterade behandlingen så här:

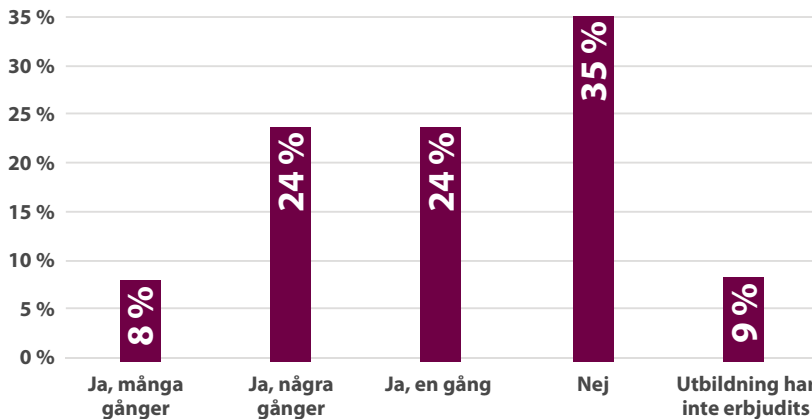
”Behandlingen av misstankar om avvikelse från god vetenskaplig praxis borde omhändertas av utbildade experter/samfund som är oberoende av högskolorna. Det ökar inte trovärdigheten att t.ex. förutredaren alltid är en professor från en finländsk högskola”.

Utbildning

Forskningsetisk utbildning är ett relativt nytt system i universiteten, yrkeshögskolorna och forskningsinstitutet. Det bör antas att användningen varierar i de olika enheterna.

Enkäten kartlade deltagande i utbildningen. Såsom diagram 3 visar, hade respondenterna deltagit relativt lite i forskningsetisk utbildning. Nästan två tredjedelar har inte deltagit eller deltagit bara en gång. En tredjedel hade deltagit några gånger eller många gånger. Knappt var tionde valde alternativet, enligt vilket forskningsetisk utbildning inte har erbjudits.

Diagram 3 Deltagande i utbildning (n=1244).

Det flesta kommentarerna tyder emellertid också på att etisk utbildning anses välkommet och nödvändigt. Exempelvis vid handledningen av pro gradu-arbeten är det inte alltid klart vilka som är de etiska spelreglerna och hur de bör tillämpas. Följande kommentarer beskriver hur man förhåller sig till utbildningen:

”Jag har själv märkt att det i sista hand är fråga om den enskilda forskarens egen inställning till forskningsetiken. Val och beslut som tangerar ämnet görs varje dag. Alla gånger kommer man inte ens att tänka på att det är fråga om etik. De borde så att säga finnas i ryggmärgen. Det är verkligen viktigt att utbilda unga forskare”.

”Utbildning i god vetenskaplig praxis borde finnas tillgänglig hela tiden, t.ex. som en årlig kurs eller webbkurs i personalutbildningsportalen t.ex. via Forskningsetiska delegationen. Därtill borde det vara en skyldighet att delta i utbildningen med jämna mellanrum t.ex. vart tredje år”.

”Fältet förändras hela tiden och det finns inte tillräckligt med information. Det borde finnas avsevärt mycket mer utbildning i upphovsmannarätten”.

Stödpersonverksamhet

I vilken grad känner svarandena till Forskningsetiska delegationens stödpersonverksamhet inom forskningsetik? Forskningsetiska delegationens kontakt till universiteten, yrkeshögskolorna och forskningsinstituterna har ordnats i form av stödpersonverksamhet (stödpersonssystem) som en ny verksamhetsform sedan 2017. För närvarande finns det drygt 120 namngivna stödpersoner i forskningsorganisationerna. De ger råd i ärenden som berör forskningsfusik. Även rådgivning och annan ökning av medvetenheten om god vetenskaplig praxis hör till stödpersonernas uppgifter. (Forskningsetiska delegationen/Stödpersonverksamhet 2019.)

Enkätresultatet visar emellertid att respondenterna i huvudsak inte känner till verksamheten, åtminstone inte särskilt bra. Enligt svars materialet uppger 16 procent att de känner till verksamheten mycket väl, 39 procent att de känner till verksamheten i någon mån och 45 procent att de inte känner till verksamheten alls. Situationen utmanar olika parter att utveckla verksamheten och att motivera dess nödvändighet.

III Avvikelser från god vetenskaplig praxis

Rapportens huvudkapitel behandlar avvikelser från god vetenskaplig praxis enligt Forskningsetiska delegationens anvisningar (GVP). Genom att forska i ärendet har man även mer omfattande strävat efter att reda ut vilka faktorer som förklarar förekomsten av avvikelser. Mustajoki och Mustajoki (2017: 42–43) lyfter fram fem punkter som beskriver den press som riktar sig mot forskare och forskningsarbetet och som i värsta fall kan leda till avvikelser från god vetenskaplig praxis.

Enligt Mustajoki och Mustajoki brottas forskaren med tidspress och en press på att snabbt få sin forskning publicerad. Utöver det ska forskaren avancera i sin karriär och trycket på att få forskningsfinansiering kan medföra stress. Då det gäller kortfristig finansiering kan förväntningarna på betydande forskningsresultat vara höga. Även pressen i anslutning till det övriga livet bör beaktas, t.ex. skyldigheterna i familjen. Enligt skribenterna orsakar strävan efter att bli berömd antingen i forskningsamfundet eller i samhället både ett internt och externt tryck.

Forskningsetiska delegationens definition på avvikelser från god vetenskaplig praxis gav-spå blanketten:

Med avvikelser från god vetenskaplig praxis (GVP-avvikelser) avses allmänt oetiska och ohederliga gärningar som skadar forskningsarbetet. Oredlighet i forskning tar sig uttryck i plagiering, stöld, fabricering av observationer samt förfalskning. Som avvikelse från god vetenskaplig praxis räknas i Finland även försummelser, såsom underlåtelser i samband med upphovsmannaskap till vetenskapliga publikationer.

På grund av att ämnet är så omfattande har man på blanketten endast kunnat göra påståenden om vissa begränsade avvikelser. De valda ämnena nämns i Forskningsetiska delegationens anvisningar som en del av den väsentliga forskningsetiska diskussionen. Enkäten koncentrerar sig på tre teman:

- plagiering och förringande av andra forskares insats
- fabricering, förfalskning och stöld
- forskarens ställning och problem i forskningsarbetet

Svaren begränsades så att respondenterna ombads bedöma huruvida det förekommit avvikelser i de egna vetenskapssamfundet under de senaste tre åren. Dessutom gavs möjlighet att fritt berätta om någon känd avvikelse från god vetenskaplig praxis.

Plagiering och förringande

Plagiering är kontinuerligt på tapeten i den forskningsetiska diskussionen. De forskningsetiska organisationerna har meddelat internationella spelregler för forskningsetik och verksamhet som förhindrar plagiering. I en analys av studentmaterial framhäver kinesiska forskare (Fatima et al. 2019) interna och externa faktorer för att förhindra plagiering. En viktig extern faktor är kontroll, även om den för att vara effektiv kräver andra kompletterande åtgärder. Kontroll leder lätt till nya plagieringsmetoder. Plagiering förebyggs med interna metoder och utbildning. Med dem vädjar man till den personliga moralen, vilket antas inverka på individens beteende.

Forskningsetiska delegationens anvisningar:
"Plagiering (plagiarism) är att lägga fram en forskningsplan, ett manuskript, en artikel eller annan text eller ett avsnitt därur, en bildlig framställning eller en översättning som någon annan tagit fram som sin egen. Plagiering är både direkt och omarbetad kopiering."

"Försummelse av god forskningspraxis tar sig uttryck i grov underlåtenhet (gross negligence) och vårdslöshet i olika faser av forskningsarbetet". Hit hör bl.a. "att förringa andra forskares roll i en publikation, t.ex. att underlåta att nämna dem, samt att hänvisa till tidigare forskningsresultat på ett bristfälligt eller osakligt sätt."

Med självplagiering avses "att publicera samma resultat flera gånger som skenbart nya (dvs. att plagiera sig själv)."

De första påståendena i barometern handlar om plagiering och självplagiering samt om att förringa andra forskares insats och att låta bli att citera. Såsom ovan är definitionerna tagna ur Forskningsetiska delegationens anvisningar från 2012:

Resultaten presenteras i tabell 3. Helhetsbilden verkar vara helt klar. Största delen av respondenterna känner inte till avvikelser som gäller dessa frågor. Såsom tabellen visar representerar svaren "ganska ofta" eller "ofta" som högst drygt 10 procent av svaren och som minst ca 3 procent. Respondenterna har likväl fått vetskap om relativt många fall/situationer där en annan forskares arbete har förringats eller man låtit bli att citera denna.

Resultaten i Finland motsvarar den utredning om forskningsintegritet som genomförts i Norge (Hjellbrekke et al. 2018, 13–15). Enligt den norska rapporten upplevde nästan alla respondenterna att plagiering är ett problem, men 86 procent av de norska forskarna hade in-

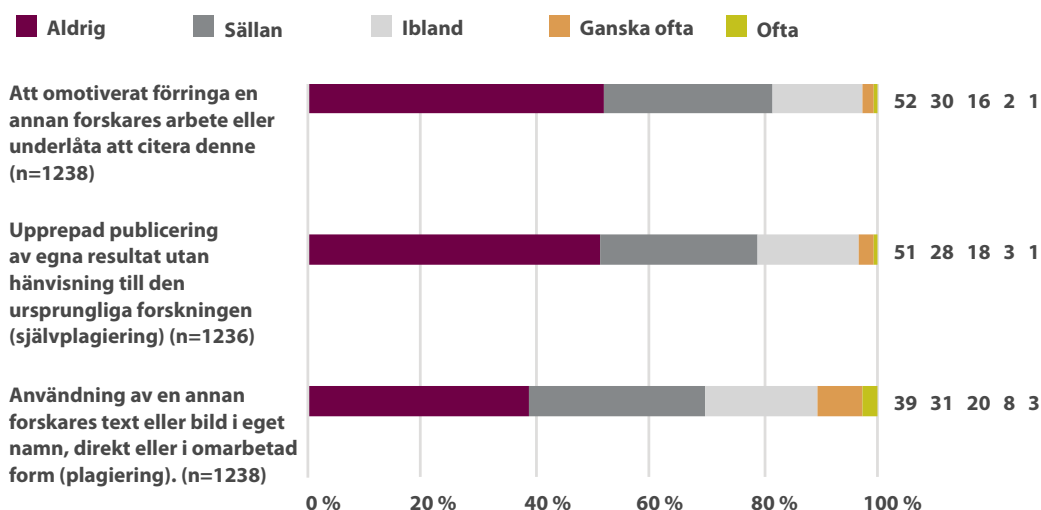
te märkt att deras medarbetare skulle ha gjort sig skyldiga till plagiering. Nästan alla (över 99 %) meddelade att de inte heller själva deltagit i plagiering.

I jämförelse med den här barometern kan man se att 82 procent av respondenterna vid universiteten, yrkeshögskolorna och forskningsinstituten inte har fått vetskap om plagiering eller att plagiering observerats sällan.

I de öppna kommentarerna uppgavs enskilda fall som gällde misstanke om avvikelse i anslutning till plagiering. Vissa av dessa avvikelser hade enligt respondenterna lett till åtgärder, medan andra hade sopats under mattan. Följande kommentarer berättar också delvis om utbildningsbehovet och otillräckliga program för identifiering av plagiering:

"Avvikelserna är i regel oavsiktliga. Självplagiering är t.ex. ett nytt begrepp för många [...] forskare."

Tabell 3. Plagiering och förringande av andra forskares insats.

Frågan i enkäten: Hur ofta har du fått vetskap om följande oetiska förfaranden i ditt eget forskningssamfund?

"Identifieringen av självplagiering är kanske redan överbetonat i de nuvarande granskningsprogrammen."

"Etik och god praxis framhävs och man sporrar till att beakta dem, men sällan går man djupare in på ämnet, som ett gott exempel kan nämnas [...] i pro gradu-arbeten anses ett program för identifiering av plagiering vara tillräckligt för att god forskningssed har beaktats."

"Att omotiverat förringa en annan forskares arbete eller underlåta att citera denne. -> i vissa team är det vanligt att t.ex. indirekt ogiltigförklara och hålla inne med information, beslut i ärenden som kräver samarbete fattas av en liten grupp och arbetet utförs i en sluten ring."

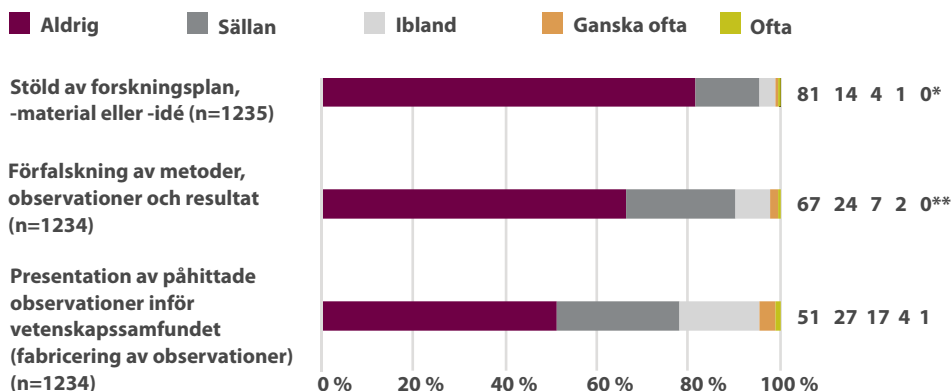
Fabricering, förfalskning och stöld

Ett annat omfattande tema gällde etiska problem i anslutning till påhittade observationer och förfalskning av resultat. Hit hör även stöld av forskningsplan, -material eller -idé. (Tabell 4). Till en början en påminnelse om Forskningsetiska delegationens definitioner.

Forskningsetiska delegationens anvisningar: "Fabricering (fabrication) är att presentera påhittade observationer för vetenskapssamfundet. Påhittade observationer har inte gjorts på det sätt eller enligt den metod som beskrivs i forskningsrapporten. Fabricering är också att redovisa uppdyktade resultat i en forskningsrapport."

"Med förfalskning (falsification, misrepresentation) av observationer avses att avsiktligt bearbeta eller presentera originalobservationer så att det resultat som grundar sig på dem förvrängs. Med förfalskning av resultat avses vetenskapligt oggrundad manipulering eller urval av forskningsresultat. Förfalskning är också att utelämna resultat eller fakta som är väsentliga för slutsatserna."

Tabell 4. Fabricering, förfalskning och stöld.

Frågan i enkäten: samma som ovan i tabell 3. *0,4 %, n=5; **0,4%, n=5

Såsom tabell 4 visar, uppvisar resultaten mycket likadana drag som för plagiering och förfälskning. Frågan innehöll tre punkter i anslutning till temat.

Enligt resultaten i tabellen har respondenterna inte i sina egna forskningssamfund i någon betydande grad märkt att observationer skulle ha påhittats eller fabricerats. Alternativet "aldrig" valdes av 81 procent. Då det gäller förfälskning var motsvarande andel som valde svaret aldrig 67 procent. Jämfört med dessa punkter, och då man uttryckligen granskar svaren "aldrig", fick påståendet stöld av forskningsplan, -material eller -idé den minsta procentandelen (51 %). Det bör ytterligare observeras att andelen "ofta"-svar var obefintlig (på nivån 1 %). Då respondenterna begrundade i

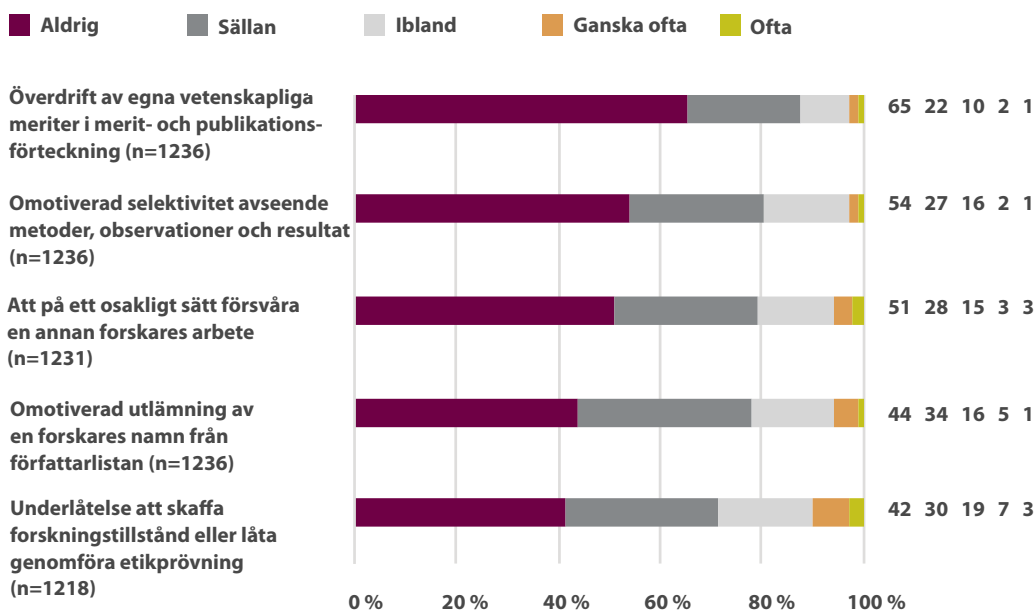
vilken grad forskningsplaner, -material eller -idéer hade stulits, stod emellertid alternativet "ibland", "ganska ofta" och "ofta" för 22 procent av svaren.

Det lämnades öppna kommentarer om ämnet:

"A professor in my department published my idea under his name. No action was taken after I reported it to the authorities".

"Stöld av forskningsidéer hänför sig klart till den nutida överdrivet hårda konkurrensen."

Tabell 5. Forskarens ställning och forskningsarbetet.

Frågan i enkäten: samma som ovan i tabell 3 och 4.

Forskaren och forskningsarbetet

Forskarens ställning och de etiska problemen i anslutning till forskningsarbetet kartlades med hjälp av fem frågor (tabell 5). På samma sätt som ovan beskriver "aldrig"-svaren respondenternas uttryckliga uppfattning om att problem inte förekommer. På motsvarande sätt bekräftar andelen "ofta"-svar att problemet existerar.

Tabell 5 ger en klar bild av situationen. I fråga om alla punkter bildar svarsalternativen "aldrig" eller "sällan" en klar majoritet. Svaren "ibland", "ganska ofta" och "ofta" är klart mindre. Sammanräknat utgör de likväl en femtedel av svaren på flera punkter. Respondenterna framhåller att det verkar vara vanligt att i betydande grad överdriva de egna vetenskapliga meriterna.

Följande kommentar beskriver det problem som en person upplevt:

"Forskare som är föremål för brådska och press samt även för finansiärens förväntningar kan ibland hamna i den etiska gråzonen t.ex. på seminarier genom att presentera mycket preliminära resultat. Det leder lätt till att man lättvindigt väljer metoder, tendentiöst väljer ut observationer och t.ex. överdriver resultatens betydelse ..."

I en studie om sådan integritet i forskningsarbetet behandlas bl.a. oklarheterna om upphovsmannaskap. Exempelvis Shaw och Elger (2017: 43; 49–50) fäster uppmärksamhet vid spöskrivare (ghost collaborator). Spöskrivaren ger en innehållsmässig insats till forskningsartikeln, men noteras inte alls som författare i den slutliga publikationen. Enligt författarna förekommer det sådana etiska utmaningar i stora multi-ve-

tenskapliga forskningsprogram. Spöskrivare lämnas helt utanför publikationsverksamheten och forskarmötena.

Ett annat typiskt problem är s.k. heders- eller gästförfattarskap (honorary authorship). Enligt Elliott et al. (2017: 80–81; 87) ger en sådan forskare inte någon egentlig kontribution till publikationen, men personen finns ändå med som en av publikationens författare. Detta kan delvis förklaras med att man i början av forskningen inte har avtalat om upphovsmannaskapet eller så har personalutbildningen i frågan försumrats.

I barometern hade respondenterna just inte upplevt att forskarens namn ogrundat skulle ha lämnats bort. På den här punkten valde 3 procent svarsalternativet "ofta" eller "ganska ofta". I de öppna kommentarerna lyftes det fram många problem i anslutning till upphovsmannaskapet:

"Inom utvecklingsforskning som görs i multiprofessionella team är det relativt lätt att låta förstå att resultaten gjorts av en viss enhet eller individ, fastän experter och studerande från många olika områden skulle ha deltagit. Etiskt borde ju alla som varit med nämnas."

"Det finns människor särskilt på professorsnivå som kräver att deras namn fogas till forskningspublikationer fastän de inte själva bidragit till forskningen eller till att skriva publikationen. De anser att deras förmansställning räcker som grund för att få sitt namn i publikationen".

”Bland de valbara alternativen fanns inte att det som författare till en publikation tas med för många personer, t.ex. enligt nepotismprincipen eller för att gynna inflytelserika personer eller för att de som har makten kräver det. Jag anser att detta är mycket vanligt inom vetenskapssamfundet, då man jämför GVP-kriterierna för vem som ska anges som författare. Personernas publikationsförteckningar och h-index överdrivs betydligt genom detta förfarande.”

”Det sker ibland att forskare tas med som författare på publikationer trots att hen inte har gjort någon kontribution till det publicerade arbetet.”

Fastän det enligt det numeriska materialet görs få avvikelser från god vetenskaplig praxis, lyftes det i de öppna svaren fram många enskilda problemsituationer. Ämnena kan sammanfattas på följande sätt:

- många problem i anslutning till upphovsmannskapet: namn tas bort, det sätts ett nytt namn i stället, namnens ordning ändras, det tas med's.k. författare' utan egentlig insats.
- samma forskning publiceras två gånger.
- problem med hänvisningar: det hänvisas till egna eller vännernas publikationer och man låter bli att hänvisa till konkurrenternas arbeten.
- referee-förfarandet är partiskt.
- snabb publikationstakt (artikel-

produktion på löpande band) ger upphov till slarvfel och brister i de vetenskapliga kraven på publikationer.

- utmaningar att få utomstående finansiering (från företagen) bl.a. beroende på vad som är föremålet för forskning, vilka resultat som ska publiceras (resultaten presenteras tendentiöst).
- hatretorik, förringande, svartmålande och avundsjuka hör till oetiskt beteende.

Helhetsbilden visar att god vetenskaplig praxis rätt väl har förankrats i de finländska forskningsamfunden. Motsvarande observationer har även gjorts i andra utredningar, t.ex. i Vetenskapsbarometern. Då ärendet betraktas ur medborgarnas synvinkel visar den nyaste Vetenskapsbarometern (Kiljunen 2016, 83) att en stor del av medborgarna anser att det endast undantagsvis görs avvikelser från god vetenskaplig praxis inom vetenskapen, ”och att man på grundval av dem inte bör stämpla hela forskarkåren”. Flera medborgare anser också att de finländska forskarna i huvudsak är ansvarsfulla och att de även är medvetna om sitt samhällsansvar.

Följande kommentarer i den forskningsetiska barometern berättar delvis samma historia:

”Kränkning av god vetenskaplig praxis är här ett starkt uttryck, eftersom största delen av misstankarna brukar gälla relativt små saker. Ofta är man således harmsen över att någonting inte blivit citerat eller över ett processkede, där alla potentiella författare inte har blivit tillfrågade om sin kontribution i olika skeden av manuset eller när texten godkändes.”

"I huvudsak anser jag emellertid att alla dimensioner är tämligen sjysta och ansvarsfulla, men eftersom det råder hård konkurrens inom området finns det å andra sidan oundvikligen även elakhet, bitterhet samt taktlöshet som en följd av det, och en del kan även drivas av sina känslor då tillfälle ges. Verksamhetskulturen varken gynnar eller godkänner emellertid detta."

"Jag märker att det i mitt forskningsprojekt aldrig talas om etiska frågor, troligtvis för att det är en självklarhet för alla medlemmarna. Etiken behövs inte framhävas, då forskarna följer redan befintliga regler och de har redan blivit en standard, status quo. Å andra sidan har jag inte själv forskat tillräckligt länge, för att kunna identifiera oetiskt beteende omkring mig (jag tror ändå att det förekommer bara i några enstaka fall)."

IV Omständigheter som utgör ett hot mot god vetenskaplig praxis

God vetenskaplig praxis hotas av många olika omständigheter som i värsta fall kan äventyra forskningsarbetets etiska principer samt leda till eventuella avvikelser från god vetenskaplig praxis. Eftersom ämnesområdet är omfattande, har det valts sju teman som ansluter sig till ämnet. Resultaten presenteras i tabell 6.

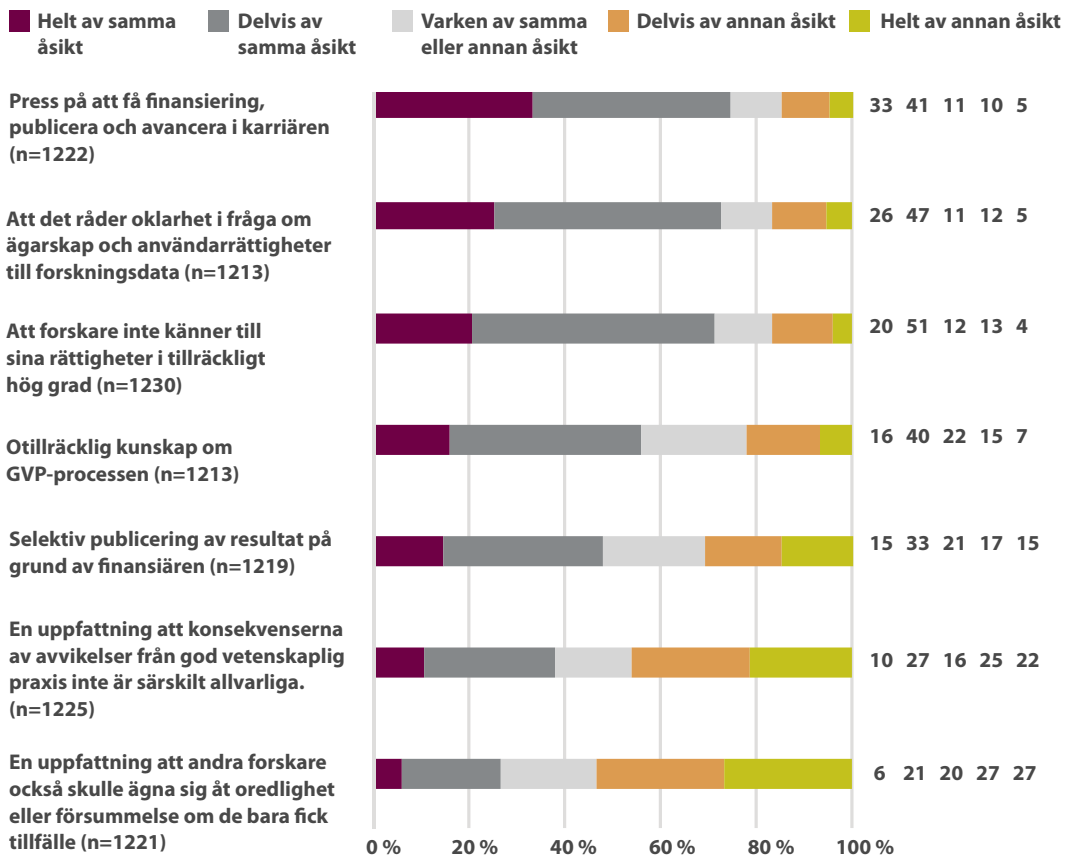
En tolkning av resultaten visar var svarandenas oro och hoten mot en god vetenskaplig praxis verkar vara som störst (tabell 6). Då "helt eller delvis av samma åsikt"-svaren sammanräknats i procenttalen, bekymrar sig svarandena mest för:

- pressen på att få finansiering för forskningsarbetet (74 %)
- det råder oklarhet i fråga om ägarskap och användarrättigheter till forskningsdata (73 %)

- man känner inte till sina rättigheter som forskare (71 %)
- otillräcklig kunskap om GVP-processen (klart över 50 %)
- selektiv publicering (nästan 50 %).

Utöver de ovan nämna teman gavs respondenterna även två påståenden som närmast handlade om attityden till forskningsarbetet, och i någon mån även de etiska uppfattningarna som råder i de akademiska samfundet.

Tabell 6. Omständigheter som utgör ett hot mot forskningsarbetet.

Frågan i enkäten: Vilka av följande omständigheter anser du kan utgöra hot mot god vetenskaplig praxis inom ditt vetenskapssamfund?

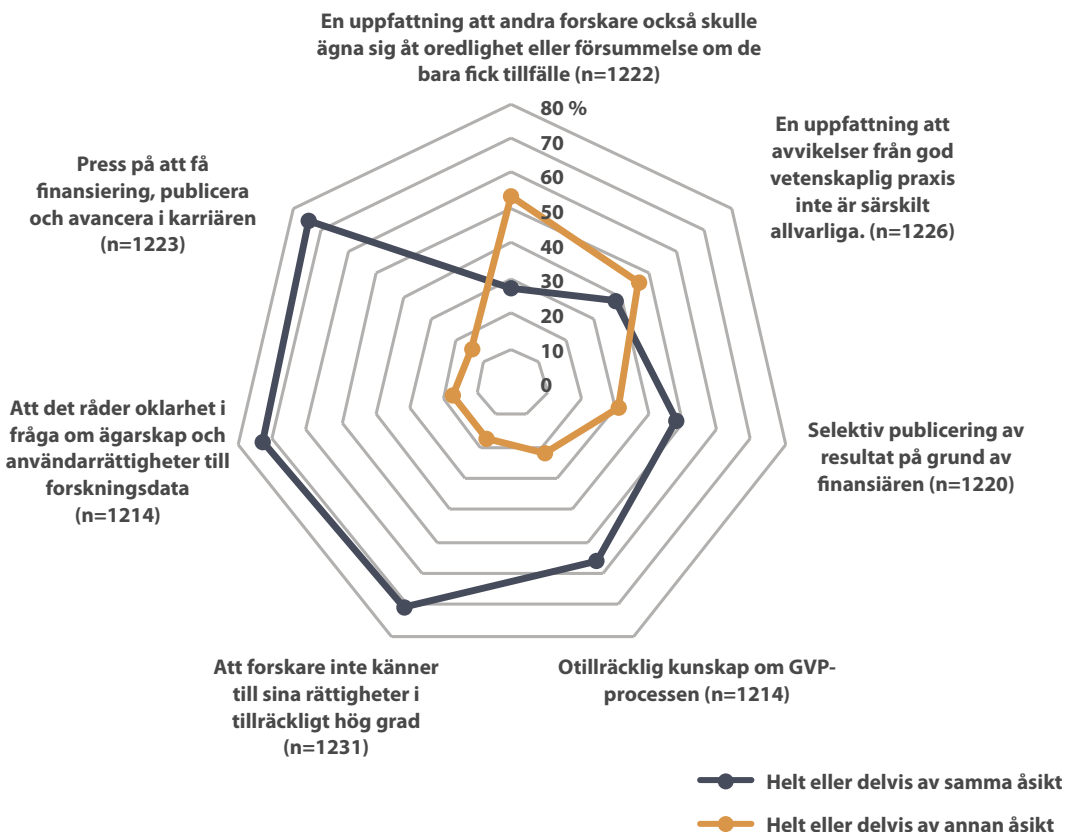
Man förhöll sig på två olika sätt till påståendet om att avvikelser från god vetenskaplig praxis inte är särskilt allvarliga. Knappt hälften var inte av samma åsikt som påståendet, även om en dryg tredjedel stödde påståendet. Skillnaden är inte särskilt stor, även om den är klar.

Det andra påståendet gällde andras oredlighet. Påståendet löd: En uppfattning att andra forskare också skulle ägna sig åt oredlighet eller försummelse om de bara fick tillfälle. Detta påstående "svalde" man inte, och det stöddes mindre än föregående påstående. Med andra

ord höll majoriteten inte med påståendet. Likväl stöddes påståendet av en fjärdedel. En av kommentarerna påvisar denna oro:

"... det tråkigaste enligt min åsikt är att oförskämda förmän överför sina oetiska verksamhetsmodeller till unga forskare. Det finns en risk för att forskningsinstitutets verksamhetskultur och värden grusas sönder på lång sikt och att den oetiska verksamheten blir det normala i landet, om

Diagram 4 Dimensionerna av de omständigheter som utgör ett hot mot god vetenskaplig praxis.

unga forskare inte får modell av en sund arbets- och forskningskultur”.

Figur 4 åskådliggör dessa riskfaktorer, såsom pressen på att få finansiering och att få forskningen publicerad, oklarheter i fråga om ägarskap samt dålig kännedom om sina rättigheter. I figuren har de som är av samma åsikt och de som är av annan åsikt slåtts samman till egna grupper. Följande kommentarer beskriver svarendenas personliga bedömningar:

”Jag upplever att största delen av de etiska problemen inom vetenskapen beror på pressen att få finansiering och publish or perish-problemet förknippat med det”.

”Pressen att få finansiering snedvrider vetenskapen då finansiering och arbetsplatser i stället för vetenskapliga meriter utdelas utifrån forsknings temat eller personens ekonomiska produktivitet.”

”Maktkampen är påtaglig. Särskilt unga forskare och forskare i svagare ställning (bl.a. visstidsanställda/stipendiater) har svårt att föra fram sina rättigheter”.

V Etikens ställning inom arbetsgemenskapen

Det sista avsnittet behandlar etikens ställning inom arbetsgemenskapen. Såsom känt innehåller en särskild arbetsgemenskap som fungerar som ett forskningssamfund både förpliktande och rekommenderade etiska värden, spelregler och anvisningar. Om samfundet fungerar etiskt, kan det samtidigt antas att detta även skapar förutsättningar för ett tillförlitligt forskningsarbete. Det väsentliga är hurdana värderingar individerna delar som en del av forskningssamfundet.

Forskningsarbetets värden

Mustajoki och Mustajoki (2017: 28) har sammanfattat de etiska principerna i forskningsarbetet i sju punkter: ärlighet, noggrannhet, tydlighet, erkännande av andras arbete, etiskt hållbara metoder, akademisk frihet och samhällsansvar.

Barometern rörde sig delvis inom samma område. Respondenterna ombads välja de tre värden som de upplever som viktigast i en på förhand given värdeförteckning. De hade dessutom möjlighet att namnge något annat värde. Till en början kunde man anta att respondenterna sinsemellan delar samma värden. Det var inte lika lätt att anta vilka som var de viktigaste värdena eller vilka värden som endast få nämnde.

De etiska värdenas innehåll definierades inte på enkätblanketten och det är möjligt att respondenterna har förstått dem på lite olika sätt. Värdena är emellertid väl kända inom vetenskapsvärlden, vilka upprepade gånger nämns i kartläggningarna om forskningsetik. Bland tretton värden fick följande sex värden de flesta svaren:

- tillförlitlighet (666 svar)
- kritiskhet (483 svar)
- öppenhet (472 svar)
- ärlighet (429 svar)
- sanningsenlighet (391 svar)
- oberoende (337 svar).

Tillförlitligheten var överlägsen. Därpå följde kritiskhet och öppenhet. Ärlighet, sanningsenlighet och oberoende låg inte heller långt efter. Respondenterna valde också relativt många gånger värden som forskningen är motiverad, frihet, påverkan, självkorrigering och tydlighet. Tillämpbarhet och progressivitet var de två värden som valdes minst. Utanför förteckningen nämndes bl.a. nyhetsvärde (novelty) och samhällelighet.

Etik inom arbetsgemenskapen

Värdena syns i det vardagliga arbetet och det är viktigt att förankra dem i arbetsgemenskapens vardag. I barometern ombads respondenterna bedöma etiken inom arbetsgemenskapen, vilket utreddes med hjälp av de sex frågorna i tabell 7. Bedömningen av etiken inom arbetsgemenskapen är inte entydig, och det är naturligtvis inte i efterhand möjligt att bekräfta på vilket sätt de olika påståendenas innehåll har förståtts.

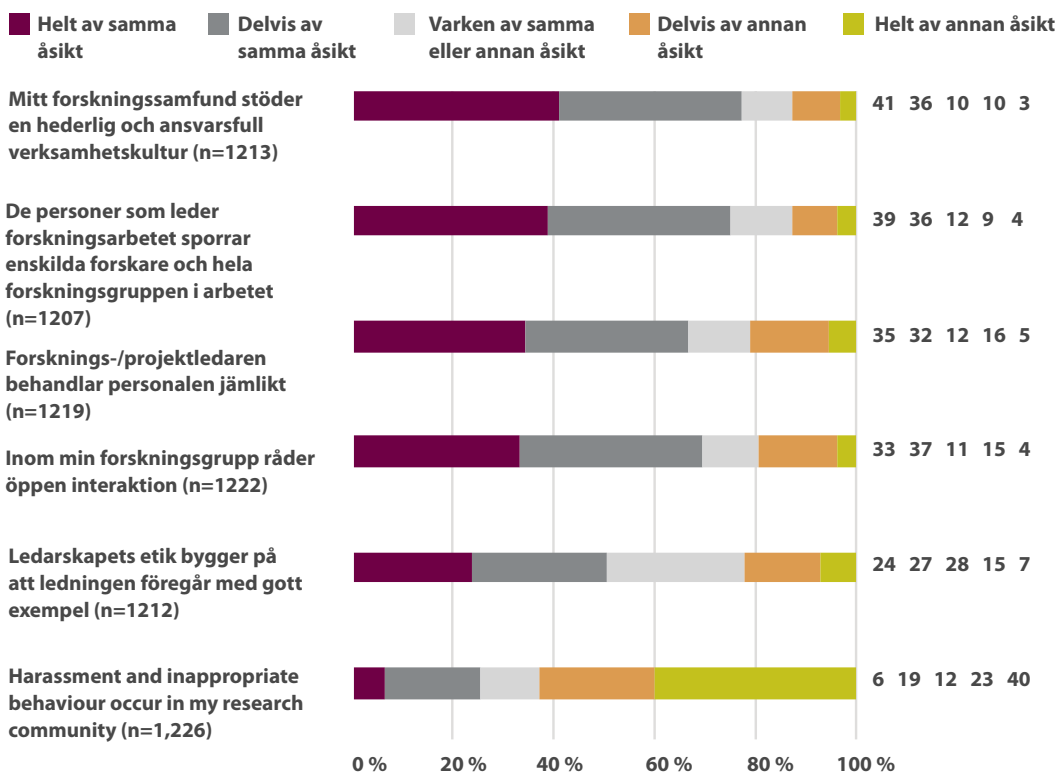
I tabell 7 är respondenterna antingen helt eller delvis av samma åsikt som de fyra första påståendena. Mer än två tredjedelar av svaren var av samma åsikt. Majoriteten ansåg att arbetsgemenskapen stöder en ansvarsfull verksamhetskultur; ledningen motiverar forskningsdeltagarna; forskningsledaren behandlar personalen jämlikt; det råder öppenhet inom den egna forskningsgruppen.

På frågan om ledningen föregår med gott exempel förändras bilden något. Ungefär hälften är av samma åsikt, men redan en dryg femtedel är av annan åsikt. Etiken bygger således inte enligt alla respondenterna på att ledningen fungerar som exempel, åtminstone inte på att den skulle föregå med gott exempel.

I de öppna kommentarerna gavs det olika synpunkter på huruvida ledningen föregår med gott exempel i etiska frågor:

”Ledarskapets etik bygger på att ledningen föregår med gott exempel → i princip ja, men ledningen borde följa vad som sker i organisationen och se till att värderingarna iaktas. För ledningen berättar man lätt det som ledningen vill höra.”

Tabell 7. Etik inom arbetsgemenskapen.

Frågan i enkäten: Vad anser du om följande påståenden om ledarskap och personal med tanke på situationen i din arbetsgemenskap?

”Det finns utmärkta forskningsledare i mitt samfund, men deras ömsesidiga relationer har trasslat till sig. Detta orsakar uppenbar stress för dem, vilket oundvikligt avspeglar sig på andra forskare. Det kommer gott om modeller på ett gott, etiskt ledarskap annanstans ifrån. Då jag även själv arbetar tillsammans under flera olika [...] ledare, finns det emellertid mer positiva och sporrande exempel än negativa.”

”Jag upplever det som extremt problematiskt att forskarens värde numera verkar grunda sig på den finansiering som forskaren får och på antalet publikationer och annan meritering. Man borde fästa mer uppmärksamhet vid t.ex. ett exemplariskt ledarskap och faktorer som ansluter sig till forskarens värden.”

På frågan om det förekommer störande och opassande uppförande var en fjärdedel av samma åsikt och nästan två tredjedelar av annan åsikt. Även om innehållet i detta påstående är svårt att tolka entydigt, bör det observeras att respondenterna identifierat relativt många situationer där det förekommit störande och osakligt beteende.

Bilden av etiken i arbetsgemenskapen preciseras ännu med hjälp av diagram 5. Diagrammet klargör de dimensioner som gäller etikens ställning inom arbetsgemenskapen.

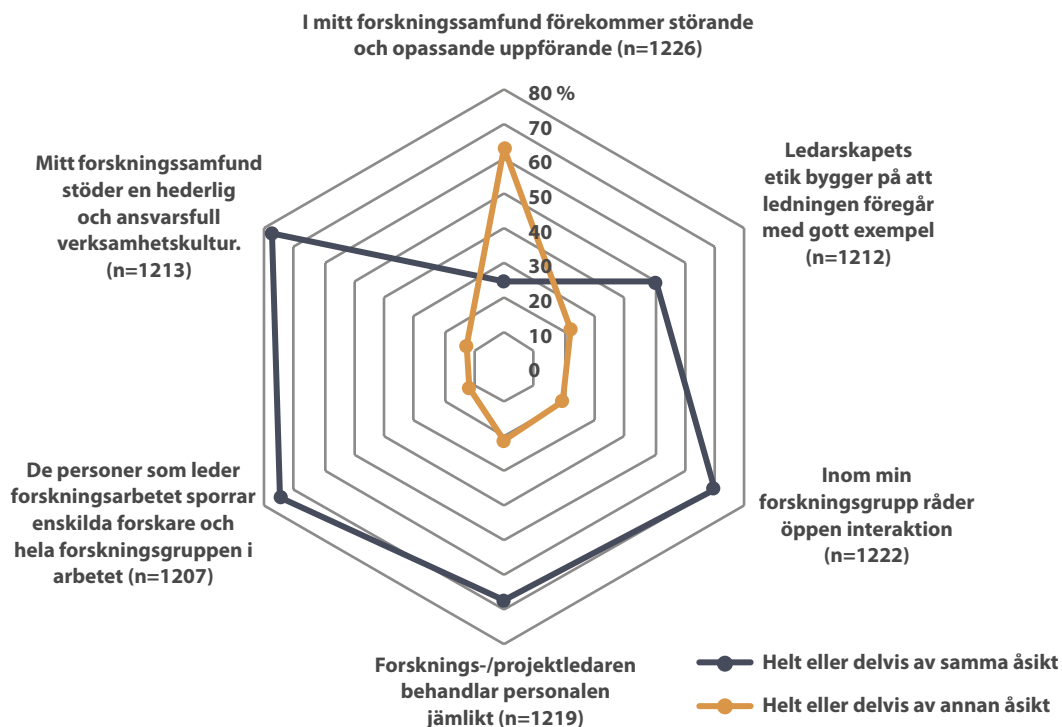
Svarsmaterialet innehöll flera kommentarer som beskriver de etiska utmaningarna inom arbetsgemenskapen (organisationen och förmansarbetet):

"... misstanke om fusk ... universitetet kan ha ett behov av att sopa problemet under mattan och att låta bli att vidta några som helst åtgärder eller att åtminstone onödigt länge dröja med att utreda ärendet ..."

"... förmannen får oförtjänt största delen av äran för forskningen ... då personen är den egna förmannen, är situationen svår att ta tag i ..."

"... personer i förmansställning borde ingå en code of conduct-förbindelse som skulle omfatta beslutsfattandet

Diagram 5 Etiska dimensioner inom arbetsgemenskapen

och annat förmansansvar ... de skulle förbinda sig till värdena och andra etiska principer inom forskningen. ... det finns en risk för att ... verksamhetskulturen och värdena grusas sönder på lång sikt och att oetisk verksamhet blir standard i landet, om inte unga forskare får en modell på en sund arbets- och forskningskultur.”

De öppna svaren på enkäten lyfte även fram många andra utmaningar och problem i arbetsgemenskapen och ledningen av den, t.ex.:

- De äldre forskarna eller forskare i ledande ställning väljer ogrundat vem som får publicera, vem som deltar i vilka projekt och vem som får tillgång till forskningsmaterialet.

- Forskare i ledande ställning har möjlighet att använda andras forskningsresultat i eget namn.
- Vilja att tiga om tråkiga saker (code of silence).
- Forskningsenheten reagerar långsamt, tunga och byråkratiska processer orsakar problem.

Resultaten visar emellertid i huvudsak att man inom arbetsgemenskapen agerar sjyst, öppet, jämlikt och sporrande. Det är särskilt viktigt att även i fortsättningen ta etiken som en del av arbetsgemenskapens och forskningsamfundets verksamhetskultur.

VI Slutobservationer

Respondenterna är i huvudsak personer som forskar vid universiteten, yrkeshögskolorna och andra forskningsinstitut. Det snäva samplet (N=1246) gör det inte möjligt att göra några generaliseringar. Utredningen som gjordes som en pilotstudie ger emellertid även med detta material klara hänvisningar om de forskningsetiska frågornas ställning i universiteten, yrkeshögskolorna och forskningsinstituten. Resultaten har kunnat granskas både med hjälp av svaren på flervalfrågor och på öppna frågor. På så sätt har man utöver en statistisk beskrivning även fått mera kvalitativa observationer på forskningsetiken av enskilda respondenter, delvis även på deras personliga oro och på kritik gentemot forskningssystemet.

Respondenternas bakgrund avspeglar sig också i valet av värden inom forskningsarbetet. Det viktigaste värdena är tillförlitlighet, kritiskhet och öppenhet. I den här utredningen lyfts det fram tre kärnfrågor inom forskningsetiken som vi anser att enkäten ger större klarhet i. Dessa är a) avvikelser mot god vetenskaplig praxis, b) hot mot god vetenskaplig praxis och c) etiska problem inom arbetsgemenskapen.

Det förekommer just inte några avvikelser

I den internationella diskussionen fokuserar problemen inom forskningsetiken på de avvikelser som beskrivs i de forskningsetiska reglerna. Då det gäller dem är respondenterna på den här enkäten mycket enhälliga, dvs. det råder en stark konsensus. Med andra ord före-

kommer det enligt respondenternas entydiga bedömning få allvarliga avvikelser som bör betraktas som oetisk verksamhet. Majoriteten anser utifrån sin egen bedömning att de inte känner till dessa former av avvikelser nästan alls. Såsom ovan noggrannare påvisas omfattar bedömningen

- plagiering och förringande av andra forskares insatser,
- fabricering, förfalskning och stöld samt
- forskarens ställning och etiska problem i forskningsarbetet.

De som hade vetskap om ovan nämnda avvikelser var mycket få. Antalet respondenter på nästan alla dessa frågor var under fem procent. Resultatet kan tolkas på två sätt.

En tolkning är att avvikelser från god vetenskaplig praxis verkar vara sällsynt utifrån svars materialet. Med andra ord är det motiverat att anta att vetenskapssamfundet fungerar etiskt och det följer de viktiga forskningsetiska principerna.

Det ringa antalet observerade avvikelser kan också tolkas på så sätt att de svarande som utför forskning verkar ha god kännedom om de forskningsetiska anvisningarna. Det skapar i vilket fall som helst en möjlighet att följa anvisningarna i praktiska situationer. Detta gäller alla vetenskapsområden.

Det är befogat att ta hoten på allvar

Då man granskar det andra temat, dvs. omständigheter som hotar forskningsarbetet, blir den enhetliga bilden, dvs. konsensus av forskningsetiken något mer splittrad. Enligt respondenterna finns det flera omständigheter som hotar en god etisk praxis. Många av dem har redan länge varit föremål för den forskningsetiska debatten. I den här enkäten visade det sig att en klar majoritet ansåg

- att pressen på att få finansiering, publicera och avancera i karriären,
- att det råder oklarhet i fråga om ägarskap och användarrättigheter till forskningsdata samt
- att forskare inte känner till sina rättigheter i tillräckligt hög grad kan medföra situationer som utgör ett hot mot god vetenskaplig praxis.

Vad gäller detta är enkätsvaren tydliga. Hälften eller nästan hälften ansåg att hot även föreligger då resultaten på grund av finansieringen publiceras selektivt och man inte har tillräcklig kunskap om GVP-processen som utreder problemsituationer. Det hänvisades till dessa också i de öppna kommentarerna.

Det finns även andra omständigheter som utgör ett hot, men i fråga om dem fördelade sig svaren jämnare. Påståendet om att avvikelser från god vetenskaplig praxis inte är särskilt allvarliga fick inte något odelbart understöd eller godkännande. Få godkände även uppfattningen om att andra forskare också skulle ägna sig åt oredlighet eller försummelse om de bara fick tillfälle.

Etikens ställning i arbetsgemenskapen

Etikens ställning inom arbetsgemenskapen har blivit allt viktigare också för att vetenskapligt arbete redan länge varit team- och projektarbete inom alla vetenskapsområden. Ledningen för vetenskapligt arbete har blivit mer professionell, vilket vid sidan av det vetenskapliga arbetet har medfört många administrativa krav på forskningsledare och förmän. I praktiken krävs jämlikhet, att de underordnade bemöts sjyst och jämlikt samt att metoderna inom forskningsarbetet är rättvisa. Ärendet kommenterades också i de öppna svaren.

Enkätresultatet ger i någon mån en motstridig bild av hur stark verksamhetskulturen är etiskt sett. Värderingarna gällde fem påståenden. Något förenklat kan resultaten av påståendena sammanfattas enligt följande:

- **mitt forskningssamfund stöder en hederlig och ansvarsfull verksamhetskultur:** tre fjärdedelar var av samma åsikt och en dryg tiondel av annan åsikt.
- **forskningsledaren sporrar enskilda forskare och hela forskningsgruppen:** tre fjärdedelar var av samma åsikt och en dryg tiondel av annan åsikt.
- **forsknings-/projektledaren behandlar personalen jämlikt:** två tredjedelar var av samma åsikt och en femtedel av annan åsikt.
- **det råder öppen interaktion inom forskningsgruppen:** två tredjedelar var av samma åsikt och en femtedel av annan åsikt.

- **ledarskapets etik bygger på att ledningen föregår med gott exempel:** över hälften var av samma åsikt och en dryg femtedel av annan åsikt.

Verksamhetskulturen lämnar mycket att önska särskilt då man granskar betydelsen av att ledningen föregår med gott exempel och att det råder en öppen interaktion inom forskningsgruppen. Påståendet om att forsknings-/projektledaren behandlar personalen jämlikt fick inte någon speciellt smickrande bedömning, eftersom en femtedel var av annan åsikt än påståendet.

Styrkor, svagheter

Vilka är styrkorna och svagheter inom forskningsetiken i Finland och går det att göra några vidare tolkningar utifrån resultaten? Även om enkäten till sin karaktär är en lägesbild, är det möjligt att ge några bedömningar på den här frågan.

Det är tämligen självklart att forskningsetiken i praktiken är desto starkare, ju bättre forskningsamfundet och individerna ser till att god praxis iakttas. Det räcker inte enbart att man upprättat grundläggande anvisningar och att man litar på individen. Det är skäl att

övervaka avvikelser och brott även på annat sätt samt att göra ett aktivt utbildnings- och utvecklingsarbete om forskningsetik.

Det gäller att hålla kvar styrkorna inom forskningsetiken. Styrkorna kan beskrivas med hjälp av följande punkter:

- ett litet antal avvikelser från god vetenskaplig praxis
- förmåga att vara medveten om de komplexa problemen inom forskningsetiken (och att sträva efter att lösa dem) samt
- beredskap att diskutera de verkliga problemen inom forskningsetiken.

Det finns svagheter i det forskningsetiska systemet och den forskningsetiska verksamheten, vilkas effekter bör begränsas eller helt elimineras. I enkätsvaren har man begrundat många lösningar på problemen. Svagheter inom forskningsetiken verkar vara:

- svårt anpassbara utomstående krav på forskningsarbetet
- praxis som ökar misstron (särskilt vid en tolkning av svaren på de öppna frågorna) samt
- problem och utmaningar inom ledarskapet.

Litteratur

DuBois, J. M., E. E. Anderson, John Chibnall, K. Carroll, T. Gibb, C. Ogbuka & T. Rubbelke B.S. (2013). Understanding Research Misconduct: A Comparative Analysis of 120 Cases of Professional Wrongdoing. *Accountability in Research*. 20: 5–6, 320–338. DOI: 10.1080/08989621.2013.822248.

Clarkeburn, H. & A. Mustajoki (2007). *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Fatima, A., A. Abbas, W. Ming, S. Hosseini & D. Zhu (2019). Internal and External

Factors of Plagiarism: Evidence from Chinese Public Sector Universities. *Accountability in Research*. 26:1, 1–16. DOI: 10.1080/08989621.2018.1552834.

Gipp, B., N. Meuschke & C. Breiting (2014). Citation-based plagiarism detection: Practicability on a large-scale scientific corpus. *Journal of the Association for Information Science and Technology* 65: 8, 1527–1540.

Hjellbrekke, J., L. Drivdal, H. Ingjerd, B. Rekdal, H. Skramstad, S. Torp & M. Kaiser (2018). *Etikk og integritet i forskning. Resultater fra en landsomfattande undersökelse*. [Research integrity in Norway – results from a nationwide survey on research ethics.] Universitete i Bergen. Norge.

God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland (2012). Forskningsetiska delegationen. Tillgänglig 20.2.2019: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.

Kiljunen, P. (2016). *Tiedebarometri. Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta tieteeseen ja tieteellistekniseen kehitykseen*. Yhdyskuntatutkimus Oy. Tieteen tiedotus ry.

Mustajoki, H. & A. Mustajoki (2017). *A new approach to research ethics. Using guided dialogue to strengthen research communities*. Routledge. London and New York.

Park, C. (2003). In other (people's) words: Plagiarism by university students— Literature and lessons. *Assessment and Evaluation in Higher Education* 28, 471–488.

Shaw, D. & B. Elger (2017). The Ghost Collaborator. *Accountability in Research* 24: 1, 43–51. <http://dx.doi.org/10.1080/08989621.2016.1207535>.

Forskningsetiska delegationen/Stödpersoner för forskningsetik (2019) <https://tenk.fi/sv/forskningsfusk/stodpersoner-forskningsetik>

(2017). Revised version. ALLEA - All European Academies, Berlin. Available 10 April 2019: https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/h2020-ethics_code-of-conduct_en.pdf.

Forskningsetiska delegationen (TENK)

är ett sakkunnigorgan som utses av Finlands undervisnings- och kulturministerium på förslag av det vetenskapliga samfundet.

Forskningsetiska delegationen grundades genom förordning år 1991 för att behandla etiska frågor i anslutning till vetenskaplig forskning och för att främja forskningsetiken. I Finland har universiteten, yrkeshögskolorna och andra forskningsinstitut frivilligt förbundit sig att följa Forskningsetiska delegationen anvisningar om god vetenskaplig praxis.

TUTKIMUSEETTINEN
NEUVOTTELUKUNTA

FORSKNINGSETISKA
DELEGATIONEN

FINNISH NATIONAL BOARD ON
RESEARCH INTEGRITY TENK

---

www.tenk.fi